

Dohnat a předejhnat? Přestaňme tvořit strategie a začněme tvořit

JAN RŮŽIČKA

„My čekáme všichni něco ohromného, velikého, něco, co bije do očí, co podněcuje naši fantasii. Co se zdá být nepatrným a je nepatrné, to nás neláká. V našich účelech vždy fantasie hrá velkou roli, ač nám zkušenost ukázala, že těch velikánských účelů ani není.“

Tomáš Garrigue Masaryk: Jak pracovat? (1898)

Článek Petra Druláka začíná otázkou, „jak dál?“ ve studiu mezinárodních vztahů (dále jen MV) v České republice. Tato otázka se jeví jako bezpochyby závažná a hledání odpovědi na ni by mělo představovat důležitou součást diskuzí oboru, který má výrazně omezené zdroje (lidské i materiální). Závažnost této otázky zvětšuje i to, kdo si ji klade. Autor zaujímá v lokálním kontextu přední pozici v oboru a jeho představy o budoucnosti budou pravděpodobně mít hmatatelnější důsledky pro celou badatelskou obec, než kdyby si stejnou otázku položil méně významný aktér v rámci oboru. Drulákovy úvahy si proto zasluhují pozornost nejen z intelektuálního hlediska, ale také z hlediska toho, jakým směrem se bude obor ubírat v budoucnu.

Ve všeobecné rovině odpovídá článek Petra Druláka na vznesenou otázku vytyčením strategie tvorby, která by měla na rozdíl od strategie dohánění umožnit prosazení se ve světové konkurenci a přežití oboru v domácím prostředí. Na těchto cílech se pravděpodobně shodnou téměř všichni ti, jež se v oboru pohybují. Otázka budoucnosti je totiž položena poněkud sugestivně. Těžko si lze představit, že by se někdo otevřeně přihlásil k tomu, že jeho cílem je být provinční a/nebo si nepřeje přetrvání oboru samotného. Zrovna tak se mi jako ne právě šťastné rozhodnutí zdá navození dojmu, že se český obor nachází v situaci, která vyžaduje zásadní rozhodnutí o jeho budoucnosti: Buď bude přehodnocena strategie výzkumu, nebo se obor vystavuje trvalé světové podřadnosti a domácí bezvýznamnosti. Autor naznačuje, že se jedná o fatální situaci a o fatální volbu. Použití protikladu mezi doháněním a tvorbou dojem osudovosti rozhodnutí o budoucnosti umocňuje.

Tento článek vyjadřuje názor, že takto strukturovanou volbu, podle níž jde o samu budoucnost, je třeba odmítnout. Mohou před ní stát možná jednotliví účastníci, ale nikoliv obor jako celek. Navíc nic nenasvědčuje tomu, že právě nyní se rozhoduje o budoucnosti oboru. I kdyby však obor čelil fatální situaci, pochybuji o tom, že její řešení lze najít ve vytyčení oborové strategie. Argument, proč je taková strategie třeba, totiž spočívá v nejasné analýze. Současně je volání po vytyčení strategie výzkumu postaveno na několika nevyjádřených předpokladech o cílech a kvalitě vědecké produkce, které jsou jednak pochybné samy o sobě, ale zvláště pak s přihlédnutím k tomu, jakou hodnotu autor připisuje tvůrčí genialitě.

Naopak jako podnětná se mi zdá pasáž, v níž autor nastiňuje rozličné „české“ zdroje tvorby, které by bylo možné zpracovat takovým způsobem, aby byl výsledkem výrazný přínos k poznání mezinárodních vztahů. Zde ovšem zůstává otázkou, zda tím, co by tyto zdroje činilo přínosnými, není spíše způsob jejich zpracování než jejich obsahová strán-

ka. V té míře, do které by patřičný způsob zpracování byl ulehčen dostupností materiálu a snazší práce s ním byla výsledkem společensko-kulturního kapitálu českých badatelů, stojí nabídka nejen za pozornost, ale i za rozšíření. Zůstávám však skeptický, pokud se májí tyto zdroje tvorby stát jádrem jakékoliv oborové strategie výzkumu.

Takové hodnocení mě vede k rozčlenění následujícího příspěvku do tří částí. V první z nich ukazují nedostatky obsažené v Drulákově textu a z nich vyplývající pochybnosti o potřebě oborové strategie výzkumu. Ve druhé části poukazuji na některé problémy, spojené se snahou o vytvoření oborové strategie. Postupně představuji tři následující myšlenky: 1) snaha vytyčit oborovou strategii výzkumu je výrazem periferního uvažování; 2) snaha vytyčit oborovou strategii výzkumu je vyjádřením Drulákova specifického postavení v rámci českého výzkumu mezinárodních vztahů; 3) snaha vytyčit oborovou strategii výzkumu přijímá manažersko-kapitalistický přístup k bádání a k vědě. Konečně ve třetí části se zamyslím nad otázkou: „Jak dál?“ Přináším několik postřehů z diskuze, která se odehrála na stránkách německého *Zeitschrift für Internationale Beziehungen* během jeho založení před patnácti lety. Stojí totiž za pozornost nejen proto, že se v ní objevilo mnohé z toho, o čem se zmiňuje Petr Drulák (a vyvolává tak otázku, zda v tomto zvláštním čísle – řečeno jeho vlastními slovy – opět nemlátíme prázdnou slámu), ale také proto, že umožňuje hledání inspirace mimo americký kontext a vybočuje ze zaujetí pro něj. Na tomto základě dospívám k závěru, že místo snahy o uznání ve světě by se autoři, působící v českém prostředí, měli soustředit na vytváření poznání, jež by splňovalo „světové“ standardy. Jinými slovy řečeno, potýká-li se český obor se špatnými výsledky, řešení neleží ve formulování velkolepé strategie výzkumu, ale v masarykovské drobné práci.

NEJASNÁ ANALÝZA, NEOPRÁVNĚNÉ ZÁVĚRY?

Začnu tím, co představuje výchozí bod článku. Je jím tvrzení o strategii dohánění, a to, že se „stále více ukazují její limity, [protože – poznámka autora] [n]edovoluje místním badatelům rovnoprávné zapojení do mezinárodního oboru MV, naopak je tlačí do podřadných rolí“ (Drulák, 2009, s. 95). Na základě tohoto hodnocení dospívá článek k názoru, že je třeba formulovat novou strategii výzkumu. Takto dalekosáhlý požadavek vyžaduje podporu několika myšlenkových a empirických kroků, z nichž je však v článku možné nalézt pouze některé.

Těmi, jež je v něm možné nalézt, je za prvé zamyšlení jednak nad tím, zda obor jako celek sleduje nějakou obecnou strategii, a za druhé nad tím, jestli podobná strategie existuje v rámci české větve oboru. Nakolik jsou odpovědi v těchto dvou oblastech přesvědčivé, leží mimo hlavní rámec mého textu, přesto bych chtěl podotknout dvě věci. Obě ukazují, že článek pracuje až s příliš monolitickými představami o oboru. Čtení mezinárodní historie disciplíny v něm předložené, ačkoli pochopitelně stručné, je tak omezené, že vzbuzuje silné pochybnosti o tom, nakolik může sloužit jako doklad existence oborových strategií. Ve světle výzkumu posledních zhruba patnácti let se představy o homogenní historii oboru, jenž by byl veden domnělou či podvědomou strategií, jeví jako neoprávněné (Long – Wilson /eds./, 1995; Schmidt, 1998 a; Schmidt, 1998 b; Williams /ed./, 2007). V reflexi nad českou větví oboru, již Petr Drulák představil na stránkách tohoto časopisu před dvěma lety (Drulák, 2007), vypadá jeho historie od začátku devadesátých let minulého století odlišně od té, kterou ten samý autor předkládá nyní. Například slovo strategie či spojení strategie výzkumu se v předchozím článku neobjevily ani jednou. Je s podivem, že by si něčeho tak zásadního autor nevšimnul. Přestože se v dřívějším článku samozřejmě již objevují některé motivy, které je možné nalézt v dnešním textu, zajímavé vývojové nuance, jež umožnila zachytit bourdieuovská analýza, jsou nyní povětšinou ztraceny ve všeobjímající strategii dohánění, která obor pohltila od devadesátých let minulého století.

Zpátky však k myšlenkovým a empirickým krokům, jež by si vyžadovalo Drulákovu tvrzení, že strategie dohánění selhává, které ovšem autor neučinil. Za klíčové považuji následující tři. Prvním z nich je detailnější zhodnocení českého výzkumu. Druhý představu-

jí kritéria úspěchu a neúspěchu strategie (přijmeme pro tuto chvíli, že taková strategie existuje). Třetí spočívá v kauzální analýze mezi zvolenou strategií a selháním. Přestože se některých těchto témat článek tu a tam dotkne, ani jedno z nich není rozvedeno odpovídajícím a přesvědčivým způsobem, jenž by vzbuzoval důvěru v závěry (potřebu nové strategie), k nimž článek dospívá na základě úvodního tvrzení o selhání strategie dohánění.

Z článku není zcela jasné, co autor míní českým výzkumem. Zřejmě nejbližší k odpovědi je sdělení, že český výzkum je „představovaný jednáním badatelů, působících na českých institucích oboru“ (Drulák, 2009, s. 99).¹ Jednání je ovšem příliš širokou kategorií, aby se dalo detailněji zhodnotit, přičemž se zdá, že co má na mysli autor především, je psaná produkce. Nejasnost vymezení není pouhým problémem *Begriffsgeschichte*, ale zcela zásadní otázkou. Je totiž nutným předpokladem pro pečlivou empirickou analýzu, která by měla být východiskem pro autorem předložený článek. Nedostatky a jejich příčiny jsou závislé na tom, co zkoumáme. Od takové analýzy, na jejímž základě by bylo možné posoudit oprávněnost autorovy kritiky, se pak může odvíjet snaha o řešení, ať již bude jakékoli.

S předchozím nedostatkem souvisí to, že článek nenabízí vytyčení přesnějších kritérií úspěchu či neúspěchu oborové strategie. Objevují se různé náznaky, které vedou rozličnými směry. Místy se zdá být měřítkem úspěchu mezinárodní uznání. O kus dále je jím to, nakolik daná strategie výzkumu zapadá do vlastního politického a sociálního kontextu, přičemž za rozhodující kontext je bráno nikoli mezinárodní prostředí, ale národní stát. Ještě jinde je měřítkem úspěchu naplnění světových standardů, ačkoliv i to nejlepší z americké/světové produkce, a tím pádem snad i odpovídající světovým standardům je označeno za bezvýznamné a nic neříkající. Nakonec se zdá, že pro strategii dohánění považuje článek jako rozhodující kritérium to, jestli se výsledky českého výzkumu objevují „v časopisecké a knižní produkci uznávané světovým oborem“ (Drulák, 2009, s. 102). Proč ovšem zvolit právě tento fakt jako kritérium úspěchu zůstává nezodpovězené a ve světle předchozí kritiky světového oboru působí přinejmenším matoucím dojmem. Nevyřešeno také zůstává, jaký rozsah četnosti publikací v produkci uznávané světovým oborem by autor považoval za uspokojivý.

Bez vymezení takovýchto kritérií a podrobení českého výzkumu analýze z tohoto hlediska nelze adekvátně hodnotit ani tento výzkum, ani údajnou výzkumnou strategii. To vše samozřejmě za předpokladu, že právě publikace ve světově uznávané produkci jsou tím pravým měřítkem úspěchu. Takový předpoklad není však nutně oprávněný a bylo by třeba jej nějakým způsobem obhájit.² Platí to zvláště v tom případě, považuje-li článek za rozhodující politický a sociální kontext bádání ten, jenž je utvářen národním státem. Pokud má totiž pravdu, jeví se domáci orientace výzkumu „národně orientované většiny“, již je v celém článku připisována marginální hodnota, jako zcela racionální postup. Obavy, že taková orientace povede k neuznání ve světě a k provincialismu (Drulák, 2009, s. 101), nejen ukazují nedůvěru k práci vlastní i k práci ostatních, ale jsou samy o sobě vyjádřením provinčního uvažování. Od Petra Druláka, který může být právem hrdý na vlastní výzkum i na to, jakým směrem vede Ústav mezinárodních vztahů (ÚMV), působí taková nedůvěra překvapivě.

Konečně, pochybnosti o potřebě změny oborové strategie výzkumu plynou z nejasné kauzální analýzy mezi strategií dohánění a neschopností prosadit se mezinárodně. Autor tuto neschopnost opakovaně označuje za důsledek strategie dohánění (Drulák, 2009, s. 95, 101–103). Na jiných místech je neschopnost prosadit se ovšem přičtena faktorům, které nejsou nijak spojeny se strategií dohánění. Ať již jde o materiální podmínky, o velikost badatelské obce, o možnosti teoretické specializace, nebo o způsob zapojení do mezinárodních projektů, ani jeden z těchto faktorů nelze považovat za „strukturální překážky vlastní strategii dohánění“ (Drulák, 2009, s. 103). Skutečnost, že se studiu mezinárodních vztahů věnuje jen několik desítek badatelů, a to většinou v materiálních podmínkách, kdy nejenže nemají přístup k potřebným materiálům, ale musejí mít dva nebo tři pracovní úvazky,

jež neumožňují soustavnou práci, která je zcela zásadním předpokladem kvalitního výzkumu, ať již je publikován kdekoli, nijak nevyplývá ze strategie dohánění. Zrovna tak se nabízí vysvětlení, že při prosazení se na mezinárodní úrovni nezáleží na strategii výzkumu, ale na socializaci do dominantních struktur oboru, což ostatně sám Drulák naznačuje, když hovoří o šerpovství místních badatelů. Tato alternativní vysvětlení nesmějí vést k hození flinty do žita a k svalování neúspěchu na nepřející strukturální postavení. V tomto ohledu má Drulákovo volání po tvorbě, znamenající kvalitní práci, smysl, protože připomíná, že neexistují pouze struktury, ale také aktéři, kteří je mohou svým jednáním měnit. To je ovšem pouze další důvod, proč se nejen neuchylovat ke strukturálnímu vysvětlení pomocí strategie dohánění, ale ani ke strukturálnímu řešení pomocí strategie tvorby.

MÁ SMYSL VYTYČOVAT STRATEGII VÝZKUMU?

Článek Petra Druláka dospěl podle mého názoru na základě nejasné analýzy k nadnesení fatální volby mezi pokračováním současného trendu prohlubujícího provincialismus českého výzkumu mezinárodních vztahů a obratem ke strategii tvorby, jež by se vymykala rámci normální vědy a umožnila prosadit se ve světě (Drulák, 2009, s. 102–103). Jak jsem již předeslal, považují takto strukturovanou volbu za hodnou odmítnutí. Kromě toho, že nespátřuji nic, co by naznačovalo výjimečnost situace, pochybuji o samotné užitečnosti vymezování oborové strategie výzkumu. Vedou mě k tomu tři následující důvody:

1) Snaha vytyčit oborovou strategii výzkumu je výrazem periferního uvažování

Úvahy a diskuze o tom, co by se mělo bát a jak, jsou nedílnou součástí každé vědecké disciplíny. Zřídka kdy, pokud vůbec, jsou však vedeny snahou o formulování oborové strategie výzkumu v tom smyslu, v jakém o ní píše Petr Drulák. Mnohem spíše než snahou o vytyčení „specifick[ého] cíl[e], o jehož dosažení se obor kolektivním úsilím svých členů snaží“ (Drulák, 2009, s. 96), jsou diskuze výsledkem sporů o to, co je a co není smyslem poznání a jak k němu dospět, ať již teoreticky nebo metodologicky (nedávnou ukázkou může být výměna názorů, kterou v *Journal of International Relations and Development* vedli: Kratochwil, 2007 a; Kratochwil, 2007 b; Lebow, 2007; Suganami, 2007; Wight, 2007). Základem těchto diskuzí je pluralita rozdílných představ o výzkumu. Nemůže být pochyb o tom, že se v různých obdobích objevují různé více či méně dominantní proudy výzkumu, ale považovat je za vědomě či nevědomě vytvořené strategie výzkumu nedává smysl právě vzhledem k existující četnosti představ. Snaha vytvořit oborovou strategii výzkumu pro určitý region, v tomto případě pro český obor mezinárodních vztahů, je nejen popřením této plurality představ, ale především vyjádřením periferního uvažování.

Více než cokoli jiného připomíná snaha o vytyčení oborové strategie výzkumu způsob překonávání ekonomické zaostalosti periferních zemí tak, jak jej analyzoval Alexander Gerschenkron (Gerschenkron, 1962). Na příkladu industrializace v Rusku Gerschenkron ukázal rozhodující roli centralizace vedené státem. Míra zaostalosti vyžadovala totiž kvalitativně odlišný způsob vyhledání z ní (Gerschenkron, 1962, s. 18). Podobným způsobem článek Petra Druláka prohlašuje, že situace výzkumu mezinárodních vztahů v České republice je taková, že neumožňuje normální vědu (stejný proces industrializace jako v jiných zemích), ale naopak vyžaduje zásadní a odlišné řešení v podobě vytyčení oborové strategie výzkumu (centralizace se silnou rolí státu).

Problém řešení zaostalosti pomocí vymezení strategie výzkumu je dvojitý. Za prvé, takové centralizační snahy mají retardující charakter. Ty prvky, které způsobují zaostalost, jsou umocněny centralizací. V případě výzkumu mezinárodních vztahů by místo plurality způsobů bádání bylo očekáváno naplňování vytyčené strategie, čímž by se zužovala možnost volného myšlení a potenciálně významných přínosů. To, že taková volnost povede k produkci špatného výzkumu, je skoro jisté, ale stejně tak k němu povede naplňování předem dané strategie. Za druhé, samo ospravedlnění tohoto výjimečného řešení má sloužit stejnému cíli, prosazení se ve světě, jako strategie dohánění. Z tohoto hlediska se strategie

tvorby ukazuje jako bližší příbuzný strategie dohánění, než se na první pohled zdá a než připouští článek Petra Druláka.

2) Snaha vytyčit oborovou strategii výzkumu je vyjádřením Drulákova specifického postavení v rámci českého výzkumu mezinárodních vztahů

V českém prostředí je Petr Drulák neodmyslitelně spjat s Ústavem mezinárodních vztahů (ÚMV), který představuje v rámci oboru zcela jistě stěžejní pracoviště, ale je také současně pracovištěm *sui generis*. Jeho zřizovatelem je Ministerstvo zahraničních věcí. Tato přímá vazba na stát se na jeho chodu projevuje, ať již jde o obhájení smyslu vlastní existence, o náplň výzkumu, nebo o politické tlaky, aby vytvářel poznání, jež je v souladu se zahraniční politikou českého státu a napomáhá k jejímu prosazování. Mnohé z toho, co Petr Drulák označuje za nutnost souznění výzkumné strategie s politickým a sociálním kontextem národního státu, jak se mi zdá, pramení právě z onoho specifického postavení „jeho“ ústavu.

V tomto ohledu se ÚMV liší od univerzit, které jsou ve světě téměř bez výjimky domovem výzkumu. Těm poskytuje legitimitu nejen výzkum, ale hlavně fakt, že slouží zároveň jako vzdělávací instituce. Proto nemusejí neustále obhajovat vlastní výzkum ani ho podřízovat strategií.³ Pokud má být něco vnímáno jako ohrožení kvality výzkumu, pak je to rostoucí celosvětový trend směrem k financování univerzit na základě jejich výzkumných výsledků a s tímto trendem spojená logika „*publish or perish*“. Nejenže vede k produkci nesmyslů, které se publikují, aby se publikovaly, ale zároveň přispívá k většímu vystavení výzkumu tlakům všemožných manažerů vědy, kteří rozhodují o jeho užitečnosti, to jest souznění s politickým a sociálním kontextem.

3) Snaha vytyčit oborovou strategii výzkumu přijímá manažersko-kapitalistický přístup k bádání a k vědě

Tlak na hodnocení kvality výzkumu podle počtu a místa publikací je vyjádřením přístupu k bádání, jež zde nazývám manažersko-kapitalistický. Charakterizují jej hlavně tři následující prvky. Za prvé je to domněnka, že vědeckou práci lze naplánovat a uskutečňovat v relativně pravidelných intervalech. Za druhé předpoklad, podle něhož je hlavním indikátorem kvality prosazení se na globálním trhu myšlenek. Za třetí představa, že je možné *a priori* vymezit témata a otázky hodné výzkumu.

Všechny tyto tři charakteristiky se více či méně explicitně objevují ve snaze vytyčit oborovou strategii výzkumu. Takové zjištění je do značné míry zarážející. Nepřekvapilo by u manažerů vědy, kteří mají v rukou zdánlivě pádný argument, že vzhledem k výši i omezenosti zdrojů, které jsou na výzkum vynakládány, musejí být stanovena kritéria hodnocení a zamezeno plýtvání, čehož je podle jejich názoru nejlépe dosaženo další státní regulací a kontrolou. Je však překvapivé u autora, jenž se rozhodl pracovat s dichotomií mezi doháněním a tvorbou, kterou považuje za nadřazenou normální vědě a o níž tvrdí, že ji „nelze naprogramovat sebelepší strategií“ (Drulák, 2009, s. 105). V tomto bodě je vystižen základní problém manažersko-kapitalistického přístupu k bádání a k vědě. Bádání a vědění se totiž naplánovat nedají. Formování poznání není zcela nahodilý proces, ale nelze říci, k jakým výsledkům dospěje. Pokud by tomu tak bylo, nemuseli bychom se s celým zdoluhavým procesem zahazovat.

JAK DÁL?

V zamyšlení nad stavem disciplíny vyjádřil na konci devadesátých let minulého století Ole Wæver předpověď, která se čím dále více naplňuje, totiž že americký výzkum spěje od globální hegemonie k národní profesionalizaci. Děje se tak podle něho kvůli dalekosáhlému přijetí teorie racionální volby a jejich metod, které ovšem především v Evropě není opětováno (Wæver, 1998). V Aberystwythu se traduje anekdota Steva Smitha, podle něhož se *International Studies Quarterly*, vlaškový časopis International Studies Association, nečte, nýbrž počítá. Každému, kdo otevře libovolné číslo tohoto časopisu, je smysl tohoto výroku zřejmý.

Z hlediska tohoto vývoje působí tak trochu paradoxně Drulákův výčet možných inspirací v českém sociálním a politickém prostředí pro výzkum, jenž by se mohl prosadit světově. Nadnesená témata, jejichž vyjádření považují za největší přínos článku a která zcela jistě stojí nejen za zpracování, ale i za rozšíření, budou totiž mnohem snáze publikovatelná v předních evropských časopisech než v předních amerických časopisech. Pokud bychom měli trvat na tom, jak činí článek Petra Druláka, že světová disciplína je americkou disciplínou, jako mnohem smysluplnější náplň strategie než teoretické zpracování české historické zkušenosti by se jevil důraz na matematiku a racionálně-teoretické modelování. K takovému výzkumu je kromě dobrého matematického vzdělání potřeba relativně málo. Haldy dat jsou běžně veřejně dostupné a případné kódování je především časově náročnou záležitostí. To, že takovou strategii pro úspěch ve světovém oboru Petr Drulák ve svém článku ani nezvažuje, vnímám jako výraz dvou věcí. První z nich je absence celkové strategie světového oboru. Druhou pak to, že v konečném důsledku není rozhodující schopnost publikovat ve světě, ale naplnění standardů kvalitní práce ve vlastním výzkumu.

Rád bych tedy v této závěrečné části navrhnul jako odpověď na otázku „jak dál?“ důraz na standardy místo důrazu na světové uznání. K tomuto závěru jsem inspirován dvěma zdroji. Prvním z nich je příklad vývoje v rámci studia mezinárodních vztahů v Německu během posledních patnácti let. Druhý představuje Masarykovo odmítnutí touhy po velkém činu, revoluci či geniální myšlence jako výrazu romantického heroismu a vyzdvižení drobné práce.

Ve druhé polovině osmdesátých let minulého století se ve Spolkové republice Německo začala v oboru mezinárodních vztahů odvíjet diskuze na téma kvality domácího výzkumu. Jejím středem byla neschopnost prosadit se světově, kterou mnozí považovali za důsledek nízké teoretické fundovanosti výzkumu a nepřijímání amerických standardů. Jedním z výsledků této diskuze bylo založení časopisu *Zeitschrift für Internationale Beziehungen*, jenž měl poskytnout prostor pro teoreticky a metodologicky fundované články z oblasti mezinárodních vztahů. Kromě důrazu na kvalitu otázky, originalitu odpovědi a jejich ukotvení v teoretickém rámci zavedl časopis po vzoru předních amerických časopisů tak „převratnou“ novinku jako anonymní posuzování kvality článků (Wolf, 1994, s. 10–11).

První číslo vyšlo v roce 1994 a přineslo mimo jiné dva články, zabývající se otázkou budoucnosti studia mezinárodních vztahů v Německu (Hellmann, 1994; Zürn, 1994). Gunther Hellmann si stěžoval na neoriginalitu německého výzkumu a na jeho zaostávání za americkou špičkou oboru. Nedostatečnost německého oboru pak přičetl čtyřem příčinám: nezájmu o vědecké kladení otázek; mlhavému porozumění tomu, co se myslí pod pojmy teorie a budování teorie; nejasným kritériím posuzování kvality teorií; politicky motivovanému preferování jednotlivých teorií (Hellmann, 1994, s. 69–81). Cestu z této situace, a tedy odpověď na otázku „jak dál?“, spatřoval v základním výzkumu (*Grundlagenforschung*), jenž by se silně orientoval na americký teoretický výzkum, který si klade otázky na základě problémů, které je třeba vysvětlit.⁴ Americký výzkum tím podle něj dokázal spojit teoretické a praktické otázky.

V reakci na Hellmannův článek Michael Zürn souhlasil s jeho mnohými výtkami, přesto se provokativně zeptal: „... odkud vlastně víme, že americký výzkum mezinárodních vztahů je lepší než německý?“ (Zürn, 1994, s. 93.) V textu pak poukázal na omezenost amerických teoretických diskuzí podobným způsobem, jak činí Petr Drulák, když píše o projevech amerického provincialismu. Místo fascinace americkým výzkumem, jemuž nicméně přiznal kvality teoretické orientace, vědomí významu konceptů a metodologicky propracované testování, Zürn navrhnul cestu většího sebevědomí, kdy by se centrem teoretických diskuzí staly vlastní problémy a perspektivy, avšak nikoli německé, ale evropské (Zürn, 1994, s. 111). Šlo o návrh nikoli nepodobný tomu, jež nabízí článek Petra Druláka, až na jeden podstatný rozdíl. Zürn jej doplnil výzvou k intenzivnější diskuzi v rámci německé vědecké komunity. Nesnažil se tedy vytyčit cestu, jejímž cílem by bylo prosazení se ve světové (americké) konkurenci a její uznání, ale takovou, která by vedla ke kva-

litnímu výzkumu v domácím kontextu. Kýženým bodem nebylo uznání ve světě, ale důraz na vlastní standardy.⁵

Právě důraz na standardy, jimiž rozumím kvalitně formulovanou výzkumnou otázku, originální odpověď a explicitně teoretické založení obou, spíše než na občasný záblesk tvůrčí geniality, jež by vzal svět na vědomí, se mi jeví jako smysluplná odpověď na otázku: „Jak dál?“ Součástí standardů se musí stát i kultura vědecké kritiky, která může někdy být i zdrcující, ale nikdy nesmí být ani osobní, ani tak chápaná. Zda výsledná produkce dojde či nedojde světového uznání, není jen otázkou její kvality. To se ukazuje na příkladě *Zeitschrift für Internationale Beziehungen*, jež si drží vysokou úroveň a světové standardy, ovšem ačkoli jde o nejlepší německý časopis, „světově“ zůstává jeho význam velmi omezený. Pro posun německého výzkumu mezinárodních vztahů, k němuž došlo i díky vzniku tohoto časopisu, je však otázka světového uznání druhořadá.

Ač jsem si jist, že Petr Drulák nebude nic namítat proti důrazu na standardy, je taková výzva v rozporu s jeho nadšením pro tvůrčí genialitu a převratné, když ne rovnou revoluční myšlenky, na nichž stojí jeho pojetí tvorby. Je to výzva k děláni toho, co jeho článek odmítá jako pokusy o normální vědu.⁶ Toto nadšení lze samozřejmě pochopit. Kdo by nechtěl vymyslet něco převratného, nebo dokonce geniálního? Jak jsem však již napsal, nevidím důvod, ba co více, považuji za kontraproduktivní myslet si, že se český výzkum nachází v osudovém momentě, kdy je třeba fatálních voleb a rádo by velkých činů. V českém kontextu tuto myšlenku asi nejjasněji formuloval T. G. Masaryk, když odmítnul snahy o velký čin jako výraz romantického heroismu a místo toho volal po drobné práci, neboť „[j]e rekovnictví, a velké rekovnictví, v těchto nepatrných obětech; proto se jim vyhýbáme“ (Masaryk, 1898). Soustavná drobná práce v souladu se standardy normální vědy se na cestě za poznáním (i geniálním) zdá jako lepší cesta, nejen protože čekání na geniální vnuknutí se může snadno proměnit v čekání na Godota, ale hlavně proto, že i geniální vnuknutí si je následně třeba odsedět, než se z něj stane přínosný text.

¹ Pokud přijmeme toto vymezení, sotva lze nabádat k následování vzorů jako Arend Lijphart, jež sice učinil světově významný přínos ke studiu politických věd, avšak který vystudoval na Yale a od té doby působí ve Spojených státech amerických.

² Každý, kdo je obeznán s články ve světově uznávaných časopisech, totiž ví, že samotný fakt publikování neznamená, že jde o kvalitní článek.

³ Tvrzení, že „strategie je v oboru vždy přítomná bez ohledu na to, zda si ji členové oboru uvědomují“ (Drulák, 2009, s. 96), neshledávám přesvědčivým.

⁴ S ohledem na to, co jsem napsal výše, stojí za pozornost, že Gunther Hellmann explicitně rozlišil mezi univerzitním výzkumem, který byl předmětem jeho analýzy, a výzkumem prováděným různými výzkumnými instituty, jež se podle něj věnují politickému poradenství (Hellmann, 1994, s. 67).

⁵ Jedním z prostředků k tomuto cíli by podle Zürnova názoru mělo být omezení publikačních možností! Takový krok by vedl k propracovanějším článkům, jež by byly známější a jimž by se dostalo většího uznání. Však také *Zeitschrift für Internationale Beziehungen* vychází pouze dvakrát ročně.

⁶ V tomto světle se jako možná největší přínos posledních let v českém studiu mezinárodních vztahů jeví kniha *Jak zkoumat politiku* (Drulák a kolektiv, 2008). Jasně totiž formuluje standardy dobrého výzkumu a ukazuje, jak k němu dospět.

Literatura

- Drulák, Petr (2009): Přestaňme dohánět, začněme tvořit! Budoucnost českého oboru mezinárodních vztahů. *Mezinárodní vztahy*, ročník 44 (2009), číslo 3, s. 95–109.
- Drulák, Petr (2007): Zamyšlení nad českým oborem mezinárodních vztahů: Pokus o bourdieuvský pohled. *Mezinárodní vztahy*, ročník 42 (2007), číslo 3, s. 69–79.
- Drulák, Petr a kolektiv (2008): *Jak zkoumat politiku. Kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*. Praha: Portál, 2008.
- Gerschenkron, Alexander (1962): *Economic Backwardness in Historical Perspective*. In: Gerschenkron, Alexander: *Economic Backwardness in Historical Perspective: A Book of Essays*. Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press, 1962, s. 5–30.
- Hellmann, Gunther (1994): Für eine problemorientierte Grundlagenforschung: Kritik und Perspektiven der Disziplin »Internationale Beziehungen« in Deutschland. *Zeitschrift für Internationale Beziehungen*, Jahrgang 1 (1994), Nr. 1, s. 65–90.

- Kratochwil, Friedrich (2007 a): Of communities, gangs, historicity and the problem of Santa Claus: replies to my critics. *Journal of International Relations and Development*, Vol. 10 (2007), No. 1, s. 57–78.
- Kratochwil, Friedrich (2007 b): Of false promises and good bets: a plea for a pragmatic approach to theory building (the Tartu lecture). *Journal of International Relations and Development*, Vol. 10 (2007), No. 1, s. 1–15.
- Lebow, Richard Ned (2007): Social Science as an Ethical Practice. *Journal of International Relations and Development*, Vol. 10 (2007), No. 1, s. 16–24.
- Long, David – Wilson, Peter (eds., 1995): *Thinkers of the Twenty Years' Crisis*. Oxford: Clarendon Press, 1995.
- Masaryk, Tomáš Garrigue (1898): Jak pracovat?, <http://www.masarykovaspolecnost.info/masarykovaspolecnost/pred02.htm>
- Schmidt, Brian C. (1998 a): Lessons from the Past: Reassessing the Interwar Disciplinary History of International Relations. *International Studies Quarterly*, Vol. 42 (1998), No. 3, s. 433–459.
- Schmidt, Brian C. (1998 b): *The Political Discourse of Anarchy: A Disciplinary History of International Relations*. Albany: State University of New York Press, 1998.
- Suganami, Hidemi (2007): Friedrich Kratochwil's pragmatic search for a theory of international relations. *Journal of International Relations and Development*, Vol. 10 (2007), No. 1, s. 25–39.
- Wæver, Ole (1998): The Sociology of a Not So International Discipline: American and European Developments in International Relations. *International Organization*, Vol. 52 (1998), No. 4, s. 687–727.
- Wight, Colin (2007): Inside the epistemological cave all bets are off. *Journal of International Relations and Development*, Vol. 10 (2007), No. 1, s. 40–56.
- Williams, Michael C. (ed., 2007): *Realism Reconsidered: The Legacy of Hans J. Morgenthau in International Relations*. Oxford: Oxford University Press, 2007.
- Wolf, Klaus Dieter (1994): Editorial. *Zeitschrift für Internationale Beziehungen*, Jahrgang 1 (1994), Nr. 1, s. 3–13.
- Zürn, Michael (1994): We Can Do Much Better! Aber muss es auf amerikanisch sein? *Zeitschrift für Internationale Beziehungen*, Jahrgang 1, Nr. 1 (1994), s. 91–114.